

**MINISTERSTWO ŚRODOWISKA
DEPARTAMENT OCHRONY PRZYRODY**

PROJEKT 07.07.04

**STRATEGIA OCHRONY
OBSZARÓW WODNO-BŁOTNYCH
W POLSCE**

WARSZAWA, 2004

SPIS TREŚCI

- 1.Wprowadzenie
- 2.Formalne i prawne podstawy strategii ochrony obszarów wodno-błotnych oraz jej relacje z innymi dokumentami strategicznymi, w tym ze zobowiązaniami międzynarodowymi
 - 2.1. Zobowiązania krajowe
 - 2.2. Zobowiązania międzynarodowe
- 3.Podmioty uczestniczące w realizacji strategii oraz ich wzajemne odniesienia
- 4.Obszary wodno-błotne – ich stan aktualny i rola w środowisku
 - 4.1. Siedliska słodkowodne
 - 4.1.1. Rzeki i zbiorniki zaporowe
 - 4.1.2. Jeziora i stawy
 - 4.2. Ekosystemy słonowodne Pobrzeża Bałtyku
 - 4.3. Mokrałta lądowe
 - 4.3.1. Torfowiska
 - 4.3.2. Inne typy mokradeł lądowych
- 5.Zagrożenia obszarów wodno-błotnych
 - 5.1. Zagrożenia aktualne
 - 5.2. Zagrożenia prognozowane
- 6.Cele strategii
 - 6.1. Cele nadrzędne Strategii
 - 6.2. Cele strategiczne
- 7.Wskazania realizacyjne
 - 7.1. Kompetencje i odpowiedzialność za osiągnięcie poszczególnych celów operacyjnych
 - 7.2. Najpilniejsze ekspertyzy
 - 7.3. Najpilniejsze zadania w zakresie tworzenia mechanizmów finansowych

1.WPROWADZENIE

Obszary wodno-błotne, zgodnie z Konwencją z Ramsar (Konwencją o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego) to wszelkiego rodzaju siedliska ekosystemów hydrogenicznnych, czyli uzależnionych od wody. Są to zarówno siedliska lądowe, takie jak obszary bagienne, torfowiskowe, również śródlądowe wody otwarte, jak i ekosystemy płytkich morskich wód przybrzeżnych.

Obszary wodno-błotne zwane są również **mokradłami lub siedliskami hydrogenicznymi**, przy czym określenie mokradła zarezerwowane jest głównie dla siedlisk naturalnych lub półnaturalnych z utworami glebowymi w fazie akumulacji, o wysokim uwodnieniu. Pojęciem siedlisk hydrogenicznnych obejmuje się obszary występowania mokradeł naturalnych jak i odwodnionych.

Obszary wodno-błotne stanowią, na równi z obszarami leśnymi, podstawowe układy przyrodnicze, które podtrzymują życie na Ziemi. Ich najważniejsze funkcje przyrodnicze to:

- hamowanie odpływu wód podziemnych do rzek,
- retencjonowanie wód podziemnych i powierzchniowych,
- oczyszczanie wód,
- akumulacja organicznego węgla i azotu,
- podtrzymywanie i wzbogacanie różnorodności form życia na lądzie, w wodach słodkich i w morskiej strefie brzegowej.

Śródlądowe obszary wodne i błotne to jedno z najważniejszych źródeł wód słodkich dla przyrody ożywionej w skali globalnej.

Mokradła są ekosystemami zagrożonymi, w związku z czym zagrożone są również związane z nimi rzadkie gatunki roślin i zwierząt. Ponad połowa mokradeł w skali światowej znikła lub została trwale zdegradowana w ciągu ostatniego stulecia. Główną przyczyną tego stanu rzeczy jest eksploatacyjne podejście społeczeństw do gospodarowania zasobami przyrodniczymi. Z tym wiąże się problem niezadawalającego stopnia przestrzegania obowiązujących przepisów prawnych dotyczących ochrony środowiska, a także wciąż niskiego stanu świadomości na temat ich ekologicznej roli, w tym:

- utrzymującego się wciąż w opinii społecznej postrzegania mokradeł jako nieużytków, które powinny zostać "uproduktywnione",
- powszechnego braku zrozumienia dalekosiężnych skutków oddziaływań gospodarczych, na przykład w skali zlewni, które dla funkcjonowania mokradeł mają o wiele większe znaczenie, niż dla innych ekosystemów.

Zachowanie naturalnego charakteru i funkcji obszarów wodnych i błotnych to problem wielowymiarowy, dotyczący całego świata. W sytuacji, gdy planecie zagraża niedobór wód słodkich, ochrona ekosystemów wodno-błotnych to jedno z ważniejszych zadań dla całej ludzkości.

Przyjmuje się, że Polska, która cierpi na pogłębiający się deficyt wody, powinna w coraz większym stopniu uczestniczyć w rozwiązywaniu lokalnych i globalnych problemów ekologicznych związanych degradacją tych siedlisk.

Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, zwana **Konwencją Ramsar**, weszła w życie 21 grudnia 1975 roku. Tworzy ona ramy międzynarodowej współpracy w zakresie ochrony obszarów wodno-błotnych, ustalając typy obszarów szczególnie godnych ochrony oraz sposoby i zasady ich ochrony. Polska przystąpiła do Konwencji dnia 22 marca 1978 r.

Zalecenia **Konwencji Ramsar** oraz **Planu Strategicznego Konwencji Ramsar** na lata 1997-2002 wzywają Państwa Strony Konwencji do opracowania i wdrożenia skutecznych instrumentów ochrony obszarów wodno-błotnych w postaci krajowej strategii ochrony tych obszarów lub, alternatywnie, do włączenia wydzielonych planów i zadań z tego zakresu do innych dokumentów dotyczących polityki ekologicznej.

Tak więc niniejsza **Strategia ochrony obszarów wodno-błotnych** jest wyrazem odpowiedzialności za realizację zobowiązań międzynarodowych, a jednocześnie odpowiedzią na potrzeby wdrażania polityki ekologicznej państwa. Zgodnie z wykładnią Konwencji Ramsar i późniejszych rezolucji Konferencji Państw Stron, a także z zaleceniami Konwencji o różnorodności biologicznej oraz koncepcją trwałego i zrównoważonego rozwoju, skuteczna ochrona ekosystemów hydrogenicznym będzie możliwa, o ile zapewni się poparcie społeczne oraz akceptację i udział szerokiego kręgu zainteresowanych w realizacji niniejszej Strategii.

2.FORMALNE I PRAWNE PODSTAWY STRATEGII OCHRONY OBSZARÓW WODNO-BŁOTNYCH ORAZ JEJ RELACJE Z INNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI, W TYM ZE ZOBOWIĄZANIAMI MIĘDZYNARODOWYMI

2.1. Zobowiązania krajowe

Rezolucja 4, uchwalona podczas VII Konferencji Państw Stron Konwencji Ramsar, wzywa do umocnienia krajowych mechanizmów oraz politycznych instrumentów w zakresie wdrażania skutecznej ochrony obszarów wodno-błotnych. Ich skuteczna ochrona i racjonalne użytkowanie powinno wynikać z inwentaryzacji i waloryzacji obszarów mokradłowych (Zalecenie 4.6).

Ministerstwo Środowiska przygotowało już w 1998 r. dokument strategiczny: "**Ochrona środowisk wodnych i błotnych w Polsce. Stan i perspektywy**" jako podstawę ochrony tych obszarów (Dobrowolski i Lewandowski 1998). Dokument ten przedstawia przegląd środowisk wodnych i błotnych w Polsce z uwzględnieniem rzek, zbiorników zaporowych, jezior, stawów, wybrzeża morskiego z terenami zalewanymi, torfowisk i bagien, analizę ich aktualnego stanu ochrony (rezerваты, parki narodowe, parki krajobrazowe) oraz podaje zalecenia dotyczące strategii ochrony tych środowisk w przyszłości. Szczególną uwagę zwrócono na potrzebę zmian uregulowań prawnych dotyczących jakości i ilości wód w aspekcie zlewniowym, gdyż należą one do najważniejszych czynników warunkujących trwałość siedlisk wodno-błotnych. Biorąc pod uwagę bilans wodny Polski oraz znaczenie środowisk wodnych i błotnych w ochronie różnorodności biologicznej w opisywanym dokumencie wyrażono potrzeby w formie zaleceń ogólnych:

A)Prowadzenia racjonalnego gospodarowania siedliskami wodno-błotnymi, chroniącego je przed zanieczyszczeniami i degradacją.

- B) Inwentaryzacji tych siedlisk oraz monitoringu ich stanu. Za niewystarczający uznano stopień rozpoznania zasobów siedlisk wodno-błotnych, jak również ich monitoring, który prowadzony jest regularnie tylko na rzekach. Monitoring jezior i Bałtyku budził również zastrzeżenia, brak jest monitoringu innych typów środowisk wodnych i błotnych.
- C) Doprowadzenia do stanu prawnego, zgodnie z którym ochrona jakości wód miałyby priorytet niezależnie od rodzaju i kategorii obszaru chronionego, bowiem przeciwdziałanie zanieczyszczeniom i eutrofizacji wód ma znaczenie podstawowe i wykracza poza tereny prawnie chronione.
- D) Zadbania, by nie uległ zmianie status rezerwatów na obszarach wodnych i błotnych w wyniku prywatyzacji, bowiem zgoda na prywatyzację obiektu wodnego jest równoznaczna z wydaniem pozwolenia wodno-prawnego.
- E) Obejmowania ochroną terenów o dużej różnorodności krajobrazowej, szczególnie ostoi ptaków (o znaczeniu krajowym i europejskim). Zalecono powiększenie istniejących obszarów Ramsar.

Spółeczną "**Strategię ochrony mokradeł i Plan działań**" opracowało Porozumienie na Rzecz Ochrony Mokradeł (PROM), uwzględniając głównie potrzeby ochrony torfowisk w Polsce północnej (2000).

Kwestia ochrony obszarów wodno-błotnych na poziomie rządowym została uwzględniona w dokumencie: "**II Polityka Ekologiczna Państwa**", przyjętym przez Radę Ministrów w 2001 r. oraz w "**Strategii Ochrony i Umiarkowanego Użytkowania Różnorodności Biologicznej**" przyjętej przez Ministerstwo Środowiska w 2001 r., w której kilka priorytetów działań dotyczy ochrony środowisk wodno-błotnych. Oba te dokumenty biorą pod uwagę zalecenia Konwencji Ramsar i **Kongresu Światowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) w Ammanie** w 2000 roku.

Jednym z głównych celów II Polityki Ekologicznej Państwa jest zintegrowanie polityki ochrony różnorodności biologicznej z politykami resortowymi i promowanie wspólnej odpowiedzialności za stan środowiska w kraju. Dokument ten wskazuje m.in. na potrzebę bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwa poprzez zagwarantowanie odpowiednich zasobów wody i zachowanie krajowych zasobów biologicznych. W tym celu zaleca się m.in. wdrożenie ochrony najbardziej zagrożonych ekosystemów oraz gatunków i ich siedlisk przez tworzenie i powiększanie narodowej sieci obszarów chronionych (parki narodowe, rezerваты przyrody) oraz sieci obszarów Natura 2000. Zaleca on też, w formie specjalnego zadania, wdrożenie strategii ochrony mokradeł, biorąc po uwagę fakt, że siedliska wodne i błotne są szczególnie ważne dla zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz bilansu wodnego kraju, a ich ochrona wymaga wielosektorowego podejścia w zagospodarowaniu przestrzennym w skali regionu i kraju.

Program Wykonawczy do II Polityki Ekologicznej na lata 2002-2010 przewiduje w tym zakresie szereg działań prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony dolin rzecznych, ekosystemów hydrogenicznych, rzadkich i zagrożonych gatunków oraz tradycyjnego krajobrazu rolniczego, w tym także renaturyzację zniszczonych, cennych ekosystemów i siedlisk przyrodniczych, szczególnie wodno-błotnych oraz opracowanie i wdrożenie specjalnej strategii ochrony obszarów wodnych i błotnych.

Program Wykonawczy przewiduje również działania na rzecz poprawy jakości i ilości zasobów wodnych - głównie poprzez poprawę systemu gospodarowania, wdrożenie systemu opłat,

systemu zintegrowanych pozwoleń, systemu kontroli i monitoringu oraz inwestowanie w przedsięwzięcia w zakresie oczyszczania wód.

W preambule do Strategii Ochrony i Zrównoważonego Użytkowania Różnorodności Biologicznej stwierdza się, że szczególny nacisk w polityce dotyczącej działań ochronnych położyć należy na te składniki różnorodności, które są rzadkie i zagrożone wyginięciem lub trwałym przekształceniem. Do tej właśnie kategorii zalicza się obszary wodno-błotne.

Najważniejsze krajowe akty prawne, które stanowią formalne wsparcie dla Strategii ochrony obszarów wodno-błotnych to obowiązująca **ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, ustawa o lasach** i również nowelizowane **Prawo Wodne** (2002). Akty te zobowiązują do ochrony mokradeł, które jako ekosystemy zagrożone wyginięciem są szczególnie wrażliwe na różne zakłócenia związane z działalnością człowieka. Stanowią one także, że ochrona tych ekosystemów musi być wpisana w plany przestrzennego zagospodarowania różnych szczebli i uwzględniać potrzeby lokalnych społeczności, rolnictwa, leśnictwa, rybactwa i przemysłu, w tym również potrzeby powiększania zasobów wodnych i utrzymania ich właściwego charakteru ekologicznego w skali tak poszczególnych obszarów, jak i całych dorzeczy lub zlewni.

Duże znaczenie dla ochrony mokradeł mają **Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej roślin i zwierząt**, obejmujące ochroną wiele gatunków ściśle związanych z obszarami wodnymi i błotnymi.

W **Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie określania rodzajów siedlisk przyrodniczych podlegających ochronie** wymienia się liczne siedliska wodno-błotne, takie jak: łąki podmorskie, płytkie ujścia rzek, laguny, solniska, starorzecza, zalewane muliste brzegi rzek, torfowiska wysokie, przejściowe i trzęsawiska oraz łągi i olsy.

Zapisy chroniące torfowiska oraz oczka śródpolne zawiera **Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych**.

Ważne znaczenie dla ochrony mokradeł ma **Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**, wraz z aktami wykonawczymi. (Zasady sporządzania opracowań ekofizjograficznych).

Istotne znaczenie dla ochrony mokradeł jest sporządzanie opracowań ekofizjograficznych, zdefiniowanych w ustawie Prawo ochrony środowiska. Natomiast rodzaje i zakres przedmiotowych opracowań określone zostały w rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie opracowań ekofizjograficznych.

Niezwykle wysoki priorytet zyskały mokradła, a ściślej bagienne i podmokłe łąki oraz pastwiska w **Krajowym Programie Rolnośrodowiskowym** (KPR), przygotowywanym w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Krajowy Program Rolno Środowiskowy jest częścią Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, a prace nad nim zostały zakończone w czerwcu 2004 r. Obecnie oczekuje na ostateczną akceptację Komisji Europejskiej. W przygotowaniu są jeszcze rozporządzenia do KPR.

W ostatnich latach przyjęto także inne dokumenty strategiczne, których realizacja tworzyć powinna korzystne otoczenie dla działań podejmowanych w ramach niniejszej Strategii. Ważniejsze dokumenty w tym zakresie to:

- Polska 2025 - Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju (przyjęta przez Radę Ministrów 26 lipca 2000 roku); mówi ona o potrzebie opracowania i wdrożenia specjalnej strategii “ochrony obszarów wodno-błotnych, ochrony rzek oraz innych ciągów obszarowych – w tym korytarzy ekologicznych”, podkreślając wielkie znaczenie obszarów wodno-błotnych dla zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz dla zachowania bilansu wodnego kraju, a jednocześnie wskazując na liczne powiązania Strategii ochrony obszarów wodno-błotnych oraz Strategii Ochrony i Zrównoważonego Użytkowania Różnorodności Biologicznej;
- Narodowa Strategia Ochrony Środowiska na lata 2000 - 2006 (projekt przyjęty przez Komitet Polityki Regionalnej i Zrównoważonego Rozwoju Rady Ministrów 27 lipca 2000 roku);
- Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej - przez edukację do zrównoważonego rozwoju (przyjęta przez Ministra Środowiska i Ministra Edukacji 21 września 2000 roku);
- Koncepcja Polityki Zagospodarowania Przestrzennego Kraju (przyjęta przez Radę Ministrów 5 października 1999 roku);
- Polityka Leśna Państwa (przyjęta przez Radę Ministrów 22 kwietnia 1997 roku);
- Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa (przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 1999 roku);
- Polska Agenda 21 (2001), która zaleca zintegrowane podejście do zagospodarowania zasobów wodnych na poziomie dorzeczy/zlewni poprzez wprowadzenie specjalnych warunków użytkowania wód dorzeczy/zlewni,
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (2004) przygotowany w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Podsumowując, potrzeba ochrony mokradeł powinna być wyartykułowana w sposób harmonijny z innymi dokumentami w strategicznych założeniach polityki Rządu w zakresie zalesiania gruntów rolnych, restrukturyzacji rolnictwa, rozwoju energetyki wodnej, ochrony przeciwpowodziowej oraz rozwoju sieci transportowej.

2.2. Zobowiązania międzynarodowe

Krajowa polityka ochrony zasobów przyrodniczych, w tym ochrony obszarów wodnych i błotnych, regulowana jest również przez zobowiązania wynikające z przystąpienia do międzynarodowych konwencji i porozumień oraz transponowanych dyrektyw Unii Europejskiej. Istotne zobowiązania wynikają z przystąpienia do **Konwencji o różnorodności biologicznej**, podpisanej przez Polskę w czerwcu 1992 roku w Rio de Janeiro, w trakcie międzynarodowej konferencji Środowisko i Rozwój. Polska ratyfikowała tę Konwencję w 1996 r. i stała się jej pełnoprawną stroną.

Niniejsza Strategia ochrony obszarów wodno-błotnych wynika również ze zobowiązań Polski podjętych w ramach Konwencji o różnorodności biologicznej i oparta jest o te założenia, które stanowią fundament Konwencji. Założenia te znalazły się również u podstaw wspomnianej już Strategii Ochrony i Zrównoważonego Użytkowania Różnorodności Biologicznej i odnoszą się

one do sytuacji krajowych zasobów przyrodniczych, które: "...stopniowo zmniejszają się (obserwuje się zarówno niszczenie ekosystemów jak i ginięcie gatunków w warunkach naturalnych oraz odmian i ras gatunków udomowionych)..." a "...dotychczasowe formy i metody ochrony przyrody nie są w pełni efektywne..."; ponadto "...brakuje systemu identyfikacji i sprawiedliwego podziału korzyści z tytułu posiadania i użytkowania zasobów biologicznych..."

Ważnym przesłaniem, jakie wynika z Konwencji o różnorodności biologicznej, jest objęcie ochroną przyrody przestrzeni całego kraju, łącznie z terenami zagospodarowanymi, w tym także obszarów zdegradowanych. Zgodnie z Konwencją należy określić priorytety ochrony ze szczególnym naciskiem na te składniki różnorodności, które są "...rzadkie i w różny sposób zagrożone wyginięciem lub trwałym przekształceniem...". Przy wyróżnianiu tych priorytetowych elementów należy brać pod uwagę przesłanki:

- biologiczne (np. miejsce gatunku w strukturze ekosystemu - tzw. gatunki "kluczowe");
- użytkowe (gatunki mające ważne znaczenie użytkowe);
- etyczno-kulturowe (gatunki powszechnie znane i efektowne, dostrzegane przez społeczeństwo - tzw. gatunki "flagowe").

Identyfikacja obiektów dla priorytetowych działań ochronnych powinna być dokonywana w różnej skali: lokalnej, regionalnej, krajowej i międzynarodowej. Zakłada się, że ochrona całej różnorodności biologicznej jest warunkiem koniecznym dalszego rozwoju gospodarczego kraju, a działania w tym zakresie muszą być zintegrowane z polityką społeczno-gospodarczą. W świetle przyjętych zobowiązań, wśród formalnych podstaw niniejszej Strategii znajdują się postanowienia **Artykułu 6 Konwencji o różnorodności biologicznej**, w myśl których: "Każda ze Stron, zgodnie ze swoimi warunkami i możliwościami:

- a) opracuje krajową strategię oraz plany i programy dotyczące ochrony różnorodności biologicznej i zrównoważonego użytkowania jej elementów lub dostosuje do tego celu istniejącą strategię oraz plany i programy, tak aby odzwierciedlały m.in. wymagania niniejszej Konwencji w stosunku do danej Strony;
- b) włączy, w miarę możliwości i w razie potrzeby, ochronę różnorodności biologicznej i zrównoważone użytkowanie jej elementów do resortowych i międzyresortowych planów, programów i strategii."

Niniejsza Strategia ochrony obszarów wodno-błotnych opiera się, oprócz zaleceń Konwencji o Różnorodności Biologicznej i Konwencji Ramsar, również o przesłanki i zalecenia wynikające z innych konwencji, programów i porozumień międzynarodowych, których Polska jest stroną, w tym takich jak:

- Konwencja o rybołówstwie i ochronie żywych zasobów w Morzu Bałtyckim i Bełtach (Konwencja Gdańska), ratyfikowana w 1973 roku;
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (Konwencja Paryska), ratyfikowana w 1976 roku;
- Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego (Konwencja Helsińska) - ratyfikowana w 1980 roku oraz w 1999 roku;
- Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (Konwencja Waszyngtońska), ratyfikowana w 1989 roku;

- Konwencja o ochronie dzikiej europejskiej fauny i flory oraz ich siedlisk (Konwencja Berneńska), ratyfikowana w 1995 roku;
- Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt (Konwencja Bońska), ratyfikowana w 1996 roku;
- Konwencja o różnorodności biologicznej; ratyfikowana w 1996 roku;
- Porozumienie o ochronie małych walenii Bałtyku i Morza Północnego; ratyfikowane w 1996 roku;
- Europejska Konwencja Krajobrazowa z 2000 r.;
- inicjatywy i programy międzynarodowe, takie jak Światowa Strategia Ochrony i Strategia Zrównoważonego Życia (Caring for the Earth) – IUCN/UNEP/WWF;
- Agenda 21 – UNCED;
- Dokument końcowy ze spotkania Szczyt Ziemi w Johannesburgu 2002.
- Ponadto, silne umocowania Strategii ochrony obszarów wodno-błotnych znajdują się w dyrektywach i programach Unii Europejskiej, które w czasie przystępowania Polski do Unii stanowią o kształcie naszego prawa. Najważniejsze z nich to:
- Dyrektywa w sprawie ochrony siedlisk oraz dzikiej flory i fauny (Dyrektywa Habitatowa).
- Dyrektywa w sprawie ochrony dzikich ptaków (Dyrektywa Ptasia).
- Ramowa "Dyrektywa Wodna" obowiązująca w Unii Europejskiej od 2000 i określająca zasady polityki wspólnotowej w odniesieniu do zagospodarowania i ochrony zasobów wód i różnorodności biologicznej. Dyrektywa ta ma na celu ochronę jakości wód i ekosystemów z nimi związanych na poziomie zlewni/dorzecza, zobowiązuje do opracowania planu zintegrowanej gospodarki zlewniowej i jest swoistym przepisem dotyczącym wdrażania ekosystemowego podejścia zalecanego przez Decyzję V/6 Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej.
- Rozporządzenie Rady (WE) 1257/1999 w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOIGR).
- Rozporządzenie Rady (WE) 445/2002 ustanawiające szczegółowe zasady stosowania Rozporządzenia 1257/99.
- Pan-Europejska Strategia Ochrony Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej.
- Plany Działań UE, a szczególnie ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej, rolnictwa, rybołówstwa itp.

3. PODMIOTY UCZESTNICZĄCE W REALIZACJI STRATEGII ORAZ ICH WZAJEMNE ODNIESIENIA

Sprawna realizacja polityki ekologicznej państwa, w tym programu na rzecz ochrony obszarów wodnych i błotnych zależy w znacznej mierze od poparcia i współpracy władz państwowych,

szczególnie zaś samorządów regionalnych i lokalnych, agencji rządowych oraz organizacji pozarządowych, czyli tych wszystkich, którzy “w bezpośredni sposób zarządzają zasobami przyrody lub zajmują się sferami, które mogą mieć znaczący wpływ na jej stan”.

Skuteczna ochrona ekosystemów mokradłowych wymaga konsekwentnego stosowania zasad **partnerstwa sektorowego** w realizacji celów Strategii, przede wszystkim w gospodarce rolnej i leśnej, przy realizacji programów inwestycyjnych w rolnictwie, leśnictwie, transporcie, w tym także transporcie morskim, w budownictwie, energetyce i turystyce. Konieczne jest współdziałanie sektora oświaty różnych szczebli. W sytuacji wydzielonych kompetencji i interesów sektorowych, podmioty zarządzające we wszystkich zainteresowanych sektorach powinny mieć **uzgodnione udziały** we wdrażaniu Strategii. Dlatego też do nich Strategia ochrony obszarów wodno-błotnych adresowana jest przede wszystkim.

Zakłada się, że osiągnięcie celów Strategii wymaga zaangażowania w jej realizację, obok służby ochrony przyrody, wielu społecznych grup interesu, a szczególnie rolników i służb rolnych, leśników, hydrotechników, naukowców, przedstawicieli administracji samorządowej i organizacji pozarządowych oraz wszystkich czynników decyzyjnych.

Do współpracy w zakresie ochrony mokradeł powinni być zaangażowani wędkarze i myśliwi oraz zrzeszające ich organizacje, posiadające bardzo duży potencjał kadrowy.

Należy dążyć do stopniowej likwidacji wielu istniejących w dalszym ciągu rozbieżności interesów między poszczególnymi grupami, utrudniającej potencjalną współpracę. Konieczne jest przeprowadzenie specjalistycznej analizy interesów rozmaitych instytucji i jednostek rządowych i samorządowych, ukierunkowanej na rozpoznanie, czy są one rzeczywiście “poziomo i pionowo” zintegrowane pod względem swoich interesów (np. czy interes grupowy pracowników instytucji związanych z gospodarką wodną jest zgodny z interesem deklarowanym przez władze resortu).

Przy harmonizacji działań poszczególnych grup interesów bardzo ważne jest stopniowe usuwanie stereotypowych, subiektywnych opinii, tworzonych dla doraźnych celów, np. przekonania o nieużyteczności bagien, ich stymulującym wpływie na powodzie, “ekologicznym” charakterze energetyki wodnej, itp.

Osiągnięcie celów Strategii nie będzie możliwe bez współdziałania jednostek naukowo-badawczych i edukacyjnych, a także innych podmiotów, takich jak: ogrody zoologiczne i botaniczne, muzea, różne jednostki gospodarcze i środki masowego przekazu. Szczególną rolę w tym procesie będą miały organizacje społeczne oraz grupy obywatelskie, z jednej strony monitorujące działania władz, a z drugiej strony uczestniczące w procesie realizacji Strategii.

Bardzo ważna rola przypada instytucjom od lat sponsorującym, w tym szczególnie Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Fundacji „EkoFundusz” oraz GEF (*Global Environmental Facility*), które finansują wiele projektów lokalnej ochrony mokradeł.

Ponieważ kontekst ekonomiczny ma kluczowe znaczenie dla ochrony mokradeł, konieczne są wnikliwe analizy tła ekonomiczno-finansowego ochrony mokradeł oraz kosztów i finansowej realności wdrażania celów operacyjnych strategii.

4.OBSZARY WODNO-BŁOTNE – ICH STAN AKTUALNY I ROLA W ŚRODOWISKU

Polska odznacza się wciąż dość znaczną różnorodnością biologiczną w skali Europy. Wynika to z przejściowego geograficznego położenia Polski na kontynencie, z mieszanych wpływów klimatów - atlantyckiego i kontynentalnego oraz ze zmienności naturalnych i półnaturalnych krajobrazów od gór typu alpejskiego (Tatry) i gór starych (Góry Świętokrzyskie), poprzez pogórza, krajobrazy nizinne z licznymi dolinami rzecznyymi i jeziorami, aż do wybrzeża morskiego.

Polska jest krajem nizinnym - tylko 10% jej obszaru leży powyżej 300 m n.p.m., a jej krajobraz i różnorodność biologiczna kształtowane są w dominującym stopniu przez rolnicze i leśne użytkowanie przestrzeni (użytki rolne zajmują około 60%, a leśne - około 29% obszaru kraju). Od kształtu gospodarki rolnej i leśnej zależy więc głównie stan zachowania obszarów wodno-błotnych. Europejska Karta Wody uchwalona przez Radę Europy podkreśla, że dla utrzymania zasobów wodnych, zasadnicze znaczenie ma szata roślinna, a szczególnie lasy.

Różnorodność biologiczna i krajobrazowa Polski niżowej związana jest z ekosystemami wodnymi i błotnymi, które są środowiskiem życia bardzo licznych grup organizmów roślinnych i zwierzęcych. Polskie populacje niektórych gatunków zwierząt związanych ze środowiskami wodno-błotnymi, takich jak bocian biały, wodniczka, derkacz i wydra, podtrzymują istnienie populacji tych gatunków w skali kontynentu.

Śródlądowe wody otwarte, obejmujące zbiorniki wodne i ciekі (rzeki, jeziora, estuaria, stawy i zbiorniki zaporowe), zajmują około 3% powierzchni kraju. Torfowiska, w rozumieniu żywych ekosystemów torfotwórczych, zajmują około 202 tys. ha (0,6% obszaru kraju). Całkowita długość cieków wodnych wynosi około 98 tys. km.

Stan ekosystemów hydrogenicznych w kraju uzależniony jest głównie od stanu zaopatrzenia w wodę i jej jakości. Zasoby wodne w Polsce stale się zmniejszają, m.in. wskutek zniszczenia stref naturalnej retencji z powodu oddziaływania melioracji odwadniających, braku urządzeń służących małej retencji oraz poboru płytkich i głębokich wód podziemnych. Chociaż obecnie ustała już presja na melioracje nowych terenów, na ponad 80% powierzchni siedlisk hydrogenicznych funkcjonują systemy melioracyjne. Rzeki uregulowane są na ok. 40% łącznej długości, co w połączeniu z ich obwałowaniem ma również ujemny wpływ na uwodnienie i mikroklimat mokradeł. Na pogłębianie się deficytu wody dodatkowo wpływ mają zmiany klimatu.

Polska ma ograniczony dostęp do źródeł wody. Niewielki jest jej dopływ spoza terytorium kraju (tylko 8% dopływu), a stosunek między ewapotranspiracją a dopływem wody z opadami jest niekorzystny. W Polsce centralnej aż 80% wody z opadów, zmagazynowanej w glebie, ulega ewapotranspiracji. Około 38% powierzchni kraju cierpi na niedobór wody, w tym szczególnie środkowopolskie obszary nizin i wiele rejonów południowej Polski. Niekorzystna struktura bilansu wodnego pogarsza się z roku na rok, obejmując wciąż nowe obszary.

Ponad połowę (56%) łącznej powierzchni lądowych siedlisk hydrogenicznych nieleśnych zajmują obecnie łąki świeże i suche, na ogół przyrodniczo najuboższe.

Powszechne odwodnienie doprowadziło do sytuacji, w której mokradła w fazie akumulacji występują głównie w izolowanych enklawach. Większe ich obszary lub skupiska są już objęte

przeważnie różnymi formami ochrony – parkami narodowymi i krajobrazowymi oraz rezerwatami przyrody. W dużym stopniu obejmuje je zaprojektowana sieć obszarów „NATURA 2000”, która w polskim systemie prawnym jest nową formą ochrony. Do sieci obszarów NATURA 2000 weszły m. innymi wszystkie obszary znajdujące się w Spisie Konwencji Ramsar oraz Obszary Ważne dla Ptaków w Europie położone na terytorium naszego kraju. Systemy te nie obejmują natomiast małych mokradeł, szczególnie tych o powierzchni poniżej 1 ha, dotąd w większości nie zinwentaryzowanych, które rozsięte są licznie – zwłaszcza w lasach Mazur, Warmii i Pomorza, w bogato urzeźbionym krajobrazie młodoglacjalnym.

Niedobór wody stał się jednym z poważniejszych problemów w polskim rolnictwie. Pomimo problemów z wodą, system nawadniania zmeliorowanych użytków rolnych jest bardzo zaniedbany. Przy powtarzających się suszach letnich powoduje to ubożenie roślinności łąk uprawnych. Niedobór wody doprowadził już do przesuszenia siedlisk, degradacji gleb oraz przekształceń i zanikania ekosystemów łąkowych i wielu gatunków z nimi związanych, a w efekcie, w niektórych regionach, do degradacji krajobrazu rolniczego.

Stan zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych, mimo pewnych oznak zmian pozytywnych, w tym pewnej poprawy stanu czystości wód w niektórych rzekach, nie pozwala jeszcze wnioskować o trwałej poprawie jakości wód. Do głównych zagrożeń rzek, obok hydrotechnicznej zabudowy i innych prac regulacyjnych, należą zanieczyszczenia wód, w tym zasolenie, z uwagi na wielkie zaległości w zakresie prewencji i opóźnienia we wdrażaniu gospodarki zasobami wodnymi na poziomie jednostek hydrograficznych. Zasadnicze zasoby różnorodności biologicznej, jeśli idzie o ichtiofaunę, zachowały się tylko w tych rzekach, które utrzymały swój naturalny charakter, np. w Narwi, Bugu i ich dopływach, w mniejszych rzekach wschodniej części kraju oraz na niektórych odcinkach środkowej i górnej Wisły oraz górnej Odry i Bobru.

W wodach przybrzeżnych Bałtyku naruszona została równowaga ekologiczna, najbardziej widoczne objawy eutrofizacji występują w strefie przybrzeżnej (m.in. utrzymujące się wiosenne czerwone zakwity bruzdnic, siarkowodor w dnie). Czystość wody większości jezior, podobnie jak rzek, nadal nie odpowiada normatywom, przy czym sytuacja ulega lokalnym zaostrzeniom z uwagi na stale rosnącą presję turystyki i rekreacji.

Poważnym zadaniem jest ochrona mokradeł dotychczas użytkowanych rolniczo. W związku z przemianami w strukturze własności gruntów na wsi (w tym przekazywanie gruntów AWRSP), zachodzącymi od 1989 r., część łąk i pastwisk, w tym także te, które stanowią siedliska przyrodniczo cennych zbiorowisk podmokłych, jest porzucana przez rolników i zarasta roślinnością inwazyjną. Niektóre z tych obszarów ulegają spontanicznej renaturyzacji, i na te wkracza roślinność bagienna lub sukcesja leśna, część jest zalesiana przez właścicieli. Na części terenów intensyfikuje się działania gospodarcze, co prowadzi do zubożenia różnorodności biologicznej.

Konieczne jest inwentaryzowanie, rejestracja i badania dynamiki tych procesów. Międzynarodowa Grupa ds. Ochrony Torfowisk (IMCG) w swej rezolucji dla Polski z 2002 r. zwraca uwagę na trzy najpilniejsze problemy, które powinny być uwzględnione przez władze państwowe w realizacji polityki ochrony:

- konieczność wprowadzenia prawnych i administracyjnych mechanizmów przekazywania terenów podmokłych przez AWRSP na potrzeby ochrony przyrody;

- przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji obiektów wodno-błotnych (zwłaszcza małych torfowisk oraz mokradeł pozostających we władaniu Państwowego Gospodarstwa Leśnego - Lasy Państwowe), które mają wielkie znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej kraju;
- zabezpieczenie, aby przed wydaniem zezwolenia na zalesianie gruntów podmokłych dokonano rzetelnej oceny ich wartości przyrodniczej.

Nadzieje na poprawę sytuacji w zakresie ochrony ekosystemów hydrogeniczných, przynajmniej w zakresie ochrony obiektowej, budzą coraz nowe inicjatywy organizacji pozarządowych, często przy wsparciu organizacji międzynarodowych (WWF, IUCN, BirdLife International). Korzystając z dotacji, przede wszystkim z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i EkoFunduszu, a także ze wsparcia zagranicznego (m.in. GEF), realizują one projekty dotyczące ochrony czynnej i renaturyzacji mokradeł w różnych regionach, a także ochrony gatunkowej zagrożonych gatunków wodnych i błotnych.

Spodziewane jest też instytucjonalne umocnienie ochrony większych obszarów wodnych i błotnych w ramach mechanizmów związanych z wprowadzaniem w Polsce europejskiej sieci NATURA 2000.

4.1. Siedliska słodkowodne

4.1.1. Rzeki i zbiorniki zaporowe

Dwa główne systemy rzeczne w Polsce to zlewiska Wisły i Odry.

Wisła jest największą rzeką w Polsce, jej długość wynosi 1047 km, a obszar jej krajowej zlewni sięga 168 700 km², co odpowiada 56% obszaru kraju. Główne dopływy Wisły: San (o długości 435 km), Wieprz (328 km), Bug (779 km) z dopływami: Narwią (339 km) i Biebrzą (138 km), Pilica (342 km) i Bzura (166 km) to rzeki nizinne, na pewnych odcinkach wciąż nie przekształcone przez zabudowę hydrotechniczną, ze starorzeczami i łaciami, które stanowią biotopy zespołów ptaków wodno-błotnych. W ich dolinach zachowały się miejscami typowe, przestrzenne układy zbiorowisk roślinnych.

Wymienione rzeki średniej wielkości stanowią przykłady ekosystemów słodkowodnych z dobrze zachowanymi cechami naturalności.

Koryto Wisły, choć już od około 200 lat podlega istotnym modyfikacjom, także zachowało w dużej mierze naturalną dynamikę. Jego najbardziej interesujące odcinki – środkowy i dolny - pozostają prawie niewykorzystane do celów transportowych. O naturalnym charakterze Wisły świadczą liczne wyspy i łacze w jej środkowym i dolnym biegu - unikatowe biotopy o wielkiej wartości ornitologicznej. Stwierdzono tu ponad 320 gatunków, w tym 180 gatunków lęgowych, co stanowi 75% polskiej awifauny lęgowej. Na wyspach wiślanych występuje np. jedna z najbogatszych w Europie populacji mewy małej. Charakterystycznym walorem doliny Wisły jest jej rola w migracji gatunków ptaków skandynawskich i syberyjskich, które występują tu w licznych skupieniach podczas wędrówek. Z ornitologicznego punktu widzenia Wisłę należy uznać za obszar priorytetowy dla ochrony awifauny w środkowej Europie - rzekę o wyjątkowych walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Dorzecze Odry, która płynie w Polsce na odcinku 742 km, ma powierzchnię 106 056 km², co stanowi prawie 34% powierzchni Polski. Główne dopływy Odry to: Barycz (138 km), Warta (762 km) i jej dopływy: Noteć (366 km) i Odra (175 km), Bóbr (268 km).

Największym walorem przyrodniczym doliny Odry są fragmenty lasów łągowych dotąd zachowane wzdłuż biegu rzeki, ostatnie już w Europie. Powszechnie zachowały się tu zalewane łąki i błonia nadrzeczne. Odra i jej dopływy to obszar bardzo interesujący przyrodniczo z uwagi na najlepsze przykłady spontanicznej renaturyzacji, zachodzące w Międzynarodowym Parku Dolnej Odry, w Parku Narodowym Ujścia Warty (będącym obszarem Ramsar), w dolinach Pliszki i Ilanki oraz przy ujściu Nysy. Niektóre z terenów wzdłuż biegu rzeki mają ogromne znaczenie dla ochrony przeciwpowodziowej.

Wartościowe obszary wodno-błotne zachowały się w systemie rzek Pomorza. Doliny niektórych z nich (np. dorzecza Parsęty) są znaczącymi skupiskami cennych przyrodniczo ekosystemów, gromadząc m.in. wyjątkowo dużo soligenicznych mechowisk i źródlisk. Rzeki Pomorza mają także specyficzny charakter ze względu na swą faunę (główny w Polsce obszar koncentracji łososiowatych) i florę (najważniejsza w Polsce koncentracja siedliska "rzek z roślinnością włosienicznikową", ujętego w Dyrektywie Habitatowej).

Szczególne znaczenie mają obszary wodno-błotne w dolinie Biebrzy i górnej Narwi. Występują tu zagrożone w skali światowej lub europejskiej gatunki, takie jak: bielik, derkacz, kania rdzawa, orlik grubodzioby, bąk. W dolinie Biebrzy występuje 157 gatunków ptaków, z czego 21 to gatunki rzadkie lub zagrożone wyginięciem. Między innymi bytuje tu jedna z najliczniejszych na świecie populacji wodniczki. Rozmiary tego obszaru i jego naturalność sprawiają, że zlewnia Biebrzy stanowi teren odniesienia dla wielu przekształconych dolin rzecznych i słodkowodnych obszarów wodno-błotnych Europy.

Ponadto setki innych - naturalnych i półnaturalnych - mniejszych rzek chroni wielkie zasoby różnorodności biologicznej. Krajowy system rzecznych obszarów, priorytetowych pod względem walorów przyrodniczych, obejmuje 77 dolin rzek. Są to doliny z częściowo zachowaną naturalną dynamiką, obszarami istotnymi dla ochrony ptaków i mokradłami o znaczeniu międzynarodowym. Stanowią one uzupełnienie europejskiego systemu korytarzy ekologicznych dużych rzek – Wisły, Odry, Warty, Noteci, Biebrzy, Narwi i Bugu.

W Polsce wybudowano około 140 większych zbiorników zaporowych o łącznej pojemności 3,5 km³. 15 zbiorników ma powierzchnię przekraczającą 10 km², przy czym największy z nich, Włocławek, ma 70,4 km². Niektóre z tych zbiorników mają znaczenie jako ostoje ptaków wodnych podczas ich wędrówek, np. Otmuchów na Nysie i Goczałkowice na Wiśle, leżące na trasie migracji północ-południe prowadzącej przez Bramę Morawską. Budowa zbiorników zaporowych zmienia lokalne ekosystemy, negatywnie oddziałują na migracje ryb (łososiowatych, jesiotrowatych, węgorzy a nawet karpowatych) i powoduje przekształcenia zespołów ichtiofauny i zmniejszenie różnorodności biologicznej w środowiskach wodnych. Raport Światowej Komisji ds. Zapór (2000) stwierdza, że negatywne wpływy zapór wodnych na środowisko przewyższają skutki pozytywne, a w wielu przypadkach doszło już do nieodwracalnych strat gatunków i ekosystemów.

4.1.2. Jeziora i stawy

Powierzchnia jezior stanowi prawie 0,9% obszaru Polski. Ponad 70% liczby jezior, których łączna powierzchnia wynosi 2 550 km², związana jest z krajobrazem młodoglacjalnym i skupia się w północnym pasie pojezierzy. Pozostała ich część tworzy skupiska w środkowej Polsce. Oddzielną kategorię stanowią nieliczne jeziora w wysokich górach typu alpejskiego - Tatrach i Sudetach. Na pozostałym obszarze kraju jeziora występują znacznie rzadziej, głównie jako niewielkie "oczka".

7081 jezior ma powierzchnię większą niż 1 ha, a tylko 28 jezior ma powierzchnię powyżej 1000 ha. Najwięcej (3112) jest jezior małych o powierzchni od 1 do 5 ha.

Biorąc pod uwagę kryterium stanu troficznego jezior, obecnie w Polsce najwięcej jest jezior eutroficznych, a nawet hypertroficznych, z uwagi na naturalne procesy starzenia się oraz eutrofizację wskutek zanieczyszczeń docierających z wodami i z powietrza. Dość liczne są w kraju jeziora mezotroficzne, mniej liczne są zbiorniki dystroficzne, a największą rzadkością są jeziora oligotroficzne, z których pewna część ma status obiektów prawnie chronionych, w tym - oligotroficzne jeziora lobeliowe. Na Pomorzu Zachodnim pospolite są twardo-wodne jeziora ramienicowe. Do osobliwości ekologicznych należą naturalne jeziora meromiktyczne; jeziora z reliktową fauną bezkręgowców na Pojezierzu Drawskim i w górach.

Wśród polskich obszarów wodno-błotnych o międzynarodowym znaczeniu dla populacji ptaków wodnych umieszczonych na Liście Konwencji Ramsarskiej, znajdują się takie jeziora jak: Łuknajno, Karaś, Oświn, Świdwie oraz jeziora w Słowińskim Parku Narodowym (Łebsko, Gardno, Dołgie Wielkie i Dołgie Małe).

Uwzględniając stosunkowo dużą liczbę małych zbiorników, jeziora mają dobrze rozwiniętą linię brzegową, a w związku z tym również otaczają je rozległe obszary szuwarów i trzcinowisk, które stanowią biotop wielu gatunków zwierząt, w tym licznych ptaków wodnych.

Obok sztucznych stawów hodowlanych w Polsce występuje kilkaset tysięcy drobnych stawów naturalnych. Rozleglejsze kompleksy sztucznych stawów rybnych występują w południowej i środkowej części kraju. Powierzchnia poszczególnych stawów wynosi na ogół od 1 do 50 ha, a przeciętna powierzchnia kompleksu stawowego sięga ponad 51 ha. Całkowita powierzchnia stawów wynosi około 43 tys. ha. Najbardziej rozległe kompleksy stawowe usytuowane są w dolinie Baryczy (obszar Ramsar - Rezerwat Stawy Milickie); należą one jednocześnie do największych kompleksów stawowych w Europie. Mniejsze skupiska stawów hodowlanych znajdują się w okolicy Legnicy (Stawy Przemkowskie), w okolicy Krakowa, Janowa Lubelskiego oraz na zachód od Siedlec. Stawy mają wielkie znaczenie przyrodnicze jako ostoje ptaków wodnych, w tym również gatunków rzadkich i zagrożonych w skali międzynarodowej. Występują tu też rzadkie gatunki roślin wodnych, często związane wyłącznie ze stawami i dostosowane do typu prowadzonej tu gospodarki wodnej.

Wprawdzie stosunkowo dużo jezior lub ich fragmentów podlega różnym formom ochrony prawnej, lecz są to głównie jeziora niewielkie, często zarastające. Ochrona najczęściej jest ograniczona do samych zbiorników wodnych, nie uwzględniając szerszych jednostek hydrograficznych. Ten sposób ochrony nie gwarantuje jej skuteczności, ponieważ nie ma wpływu na oddziaływania gospodarcze w okolicy akwenów. Efektywna ochrona jezior i innych zbiorników wód wymaga prawidłowej gospodarki zasobami wodnymi na obszarach całych zlewni, przede wszystkim uporządkowania gospodarki ściekowej, a ponadto, wprowadzenia

zasady dobrych praktyk rolniczych na tych obszarach. Konieczna jest też odbudowa i utrzymywanie przybrzeżnej roślinności, która stanowi naturalny filtr wokół zbiornika wodnego.

4.2. Ekosystemy słonowodne Pobrzeża Bałtyku

Południowe wybrzeże Bałtyku liczy w Polsce 788 km biejących i jest piaszczyste na prawie całej długości (tylko 45 km klifu). Wahania pływowe są minimalne, różnice między odpływem a przyływem wynoszą około 2 cm. Stopień zasolenia wód przybrzeżnych jest niewielki (około 7‰). Miejscami w akwenach przybrzeżnych spotyka się na ogół słabo rozpoznane, zbiorowiska łąk podmorskich z udziałem gatunków roślin naczyniowych i glonów. Przykłady lepiej zachowanych łąk podwodnych wraz z ich unikatową fauną skorupiaków, mięczaków i ryb znaleźć można jeszcze w Zatoce Puckiej. W składzie gatunkowym tych łąk występuje m.in. kilkanaście roślin zagrożonych w Polsce i innych rzadkich związanych ze specyficznymi zagrożonymi siedliskami.

W pasie przymorskim występują przybrzeżne jeziora słonawe: Dąbie, Resko, Jamno, Bukowo, Wicko, Gardno, Łebsko. Jezioro Drużno (proponowana ostoja Ramsar), utworzone zostało sztucznie przez oddzielenie części Zalewu Wiślanego. Niektóre z tych jezior są siedliskami rzadkiej w skali kraju słonawowodnej flory i fauny, tak jak jeziora w Słowińskim Parku Narodowym.

Mierzeja Helska (34 km) i Mierzeja Wiślana (40 km) oddzielają słonawe i płytkie obszary wód przybrzeżnych: Zatokę Gdańską i Zalew Wiślany. Zalew Szczeciński, z dwoma wyspami Wolinem i Uznamem, ma charakter przejściowy między typową morską zatoką a jeziorem. Pobrzeże Bałtyku, przecięte przez liczne małe rzeki, o szybkim nurcie i stosunkowo czyste, stanowi szlak o międzynarodowym znaczeniu dla ptaków wędrujących. Zatoki morskie i jeziora przybrzeżne oraz lokalne torfowiska są ostojami licznych chronionych i zagrożonych gatunków awifauny, szczególnie w czasie migracji i zimowania. Jak dotąd tylko część tych obszarów jest prawem chroniona (np. Słowiński Park Narodowy – obszar Ramsar).

4.3. Mokradła lądowe

Naturalne i przeobrażone lądowe siedliska hydrogeniczne zajmują w Polsce powierzchnię ok. 4.340 tys. ha, co stanowi 13,9% powierzchni kraju. Podstawowe dane dotyczące mokradeł lądowych podano w tabeli 1.

Tabela 1. Lądowe siedliska hydrogeniczne Polski wg danych IMUZ

Rodzaj	Liczba jednostek	Powierzchnia (ha)
Siedliska hydrogeniczne ogółem	-	4.346.000
Torfowiska razem, w tym	50.200	1.211.000
- torfowiska wysokie	4.230	38.000
- torfowiska na gytii	26.370	626.700
Siedliska nietorfowiskowe – namuliska, podmokliska, mułowiska, gytioviska	-	3.135.000
Średnia powierzchnia torfowiska	-	24

4.3.1. Torfowiska

Torfowiska mają szczególną rolę w kształtowaniu wysokiego uwilgotnienia na znacznych obszarach, akumulując jednocześnie wielkie ilości materii organicznej. Torfowiska niskie soligeniczne (zasilane przez wody podziemne) tamują wypływ wód z wychodni warstw wodonośnych, spowalniając obieg wody. O wiele rzadsze torfowiska niskie fluwiogeniczne (zasilane przez wody rzeczne) przejmują wody pozakorytowe, przyczyniając się do redukcji fal powodziowych. Torfowiska niskie (fluwiogeniczne i soligeniczne) występują w całym kraju, przy czym największe powierzchnie tych mokradeł spotykane są w pasie wielkich dolin rzecznych, jak również na Pobrzeżu Bałtyku.

W Polsce znajduje się jedynie około 4 tys. torfowisk wysokich (naturalnych lub odwodnionych) o powierzchni ponad 1 ha, zajmujących łącznie 38 tys. hektarów, co stanowi zaledwie 3,2% powierzchni wszystkich torfowisk (tab. 1). Niewiele większą powierzchnię mają torfowiska przejściowe (3,3% powierzchni torfowisk). Torfowiska wysokie i przejściowe tworzą specyficzne, podziemne zbiorniki wodne.

Typowe (tzw. atlantyckie) torfowiska wysokie, mające wypukłą formę i nie porośnięte lasem, są coraz rzadsze na obszarze Polski, i spotykane już tylko sporadycznie na Pomorzu oraz w górach. Częstsze są kontynentalne torfowiska wysokie, porośnięte lasami iglastymi, występujące w północnej i środkowej części kraju w zasięgu zlodowacenia bałtyckiego, podobnie jak torfowiska przejściowe. Torfowiska nawiązujące charakterem do torfowisk wierzchwinowych, znanych z Europy Północnej, spotykane są na niewielkich obszarach w Karkonoszach i Górach Izerskich (torfowiska subalpejskie).

Jako osobliwość należy traktować torfowiska źródłiskowe, w tym znikające z krajobrazu torfowiska kopułowe. Z rzadka również spotkać można na terenie Polski torfowiska solniskowe, zasilane słonymi wodami dopływającymi z głębokich warstw wodonośnych. Na ich obszarze występują unikatowe zbiorowiska halofitów.

Wszystkie typy torfowisk są ważnymi siedliskami wielu gatunków, chronionych w ramach podpisanych przez Polskę konwencji przyrodniczych. W Polsce torfowiska niskie występują bardzo często w skomplikowanej mozaice z innymi typami siedlisk hydrogenicznymi.

Nominalna powierzchnia krajowych torfowisk (zarówno akumulujących torf, jak i odwodnionych) wynosi około 1,2 mln ha, co stanowi prawie 4% powierzchni kraju i 28% powierzchni lądowych siedlisk hydrogenicznymi (tabela 1). Inwentaryzacja torfowisk wykazała, że w Polsce istnieje ponad 50 tys. złóż torfu o powierzchni powyżej 1 ha (Instytut Melioracji i Użytków Zielonych 1999). Ponad 80% powierzchni torfowisk w różnym stopniu osuszono i zamieniono na użytki zielone. Większość powierzchni torfowisk (70%) użytkowana jest jako łąki i pastwiska, 12% pokrywają lasy i zakrzaczenia, a 4% to obszary wyrobisk torfu, przy rocznym wydobyciu oszacowanym na prawie 600 tys. ton.

Zbiorowiska naturalne oraz półnaturalne na siedliskach torfowisk nieleśnych zajmują dziś niespełna 20% ich ogólnej powierzchni. Łąki zmiennowilgotne, przystosowane do celów rolniczych, a jednocześnie wykazujące znaczną różnorodność biologiczną, stanowiły na początku lat dziewięćdziesiątych niespełna połowę powierzchni dawnych torfowisk nieleśnych.

Powierzchnia tych łąk zmniejszyła się jeszcze z uwagi na zarastanie gruntów odłogowanych w procesie sukcesji leśnej.

Siedliska olsów znajdujące się poza dużymi kompleksami leśnymi, są powszechnie zdegradowane przyrodniczo na skutek oddziaływania odwodnień na przyległych terenach łąkowych.

Najlepiej zachowane są duże obszary torfowisk niskich w dorzeczu Biebrzy i górnej Narwi. Obszar ten obejmuje 100 tys. ha torfowisk, o ogromnej różnorodności rzadkich i zagrożonych gatunków. Dużo wartościowych w aspekcie przyrodniczym torfowisk znajduje się na Polesiu Lubelskim. Ponadto rozległe, częściowo osuszone torfowiska znajdują w dolinie Noteci (50 tys. ha) i przy ujściu Odry (50 tys. ha), a mniejsze obszary (ponad 10 tys. ha) usytuowane są w dolinach Łeby, Omulwi, Obry, Warty i Szkwy. Znaczne powierzchnie odwodnionych w różnym stopniu torfowisk występują w dolinach środkowej Neru i Bzury, w okolicach Brodnicy i Lidzbarka Warmińskiego, w dolinach środkowej Obry i Obrzycy oraz przy ujściu Sanu do Wisły.

Dyrektywa Habitatowa UE wskazuje na czynne torfowiska (przede wszystkim wysokie i przejściowe) jako obszary priorytetowe do objęcia ochroną, podając definicję "aktywnego torfowiska" - to jest obszar, na którym utrzymuje się roślinność produkująca torf. O ogromnej wartości ekosystemów torfowisk dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego kraju przesądza fakt, że są one siedliskiem specyficznych zbiorowisk roślinnych i zwierzęcych (florę torfowisk w Polsce ocenia się na 900 gatunków roślin), a wiele torfowiskowych zespołów roślinnych, obok innych siedlisk podmokłych, wymieniono w Załączniku I Dyrektywy Habitatowej jako siedliska, które wymagają szczególnej ochrony.

4.3.2. Inne typy mokradeł lądowych

Pozostałe typy lądowych obszarów wodno-błotnych, znajdujących się w stanie naturalnym lub odwodnionych, określane jako nietorfowe siedliska hydrogeniczne, zajmują ok. 3,1 mln ha, co stanowi aż 72% powierzchni wszystkich siedlisk hydrogenicznych. Zaliczają się do nich siedliska związane z obszarami zalewowymi rzek: namuliska, podmokliska, mułowiska oraz mokradła na zarośniętych jeziorach, czyli gytiowiska.

Pomimo, że zajmują one w sumie znacznie większą powierzchnię od torfowisk, są dużo gorzej rozpoznane, a ponadto brak jest bliższych danych liczbowych co do ich powierzchni i stanu odwodnienia.

Namuliska (łęgi) – tereny zalewane przez wody rzeczne, na których tworzą się gleby madowe - zajmują największą powierzchnię wśród siedlisk nietorfowiskowych. Te właśnie siedliska mają największą rolę w retencjonowaniu wód powodziowych. W warunkach naturalnych namuliska są żyznym biotopem dla niezwykle bogatych fitocenoz łęgowych, przede wszystkim leśnych. Były to najbogatsze biocenotycznie siedliska strefy umiarkowanej, porośnięte pierwotnie przez bogate zbiorowiska leśne: łęgi jesionowo-wiązowe, wierzbowe, topolowe i jesionowo-olszowe, a po wycięciu lasów - przez mozaikę szuwarów właściwych i turzycowych oraz łąk świeżych. Wspomniana mozaikowość jest podstawowym atutem przyrodniczym łąk łęgowych, bowiem otoczone wodą wysepki stwarzają wiosną ostoję łęgowe dla ornitofauny wodno-błotnej, a płytko zalane tereny są tarliskami dla ryb. Typowe, duże doliny łęgowe w Polsce to doliny Wisły, Odry, Bugu, dolnej Narwi, dolnej Warty i Pilicy. Tam też znajdują się najlepiej zachowane fragmenty łęgowych lasów.

Zabudowa hydrotechniczna dolin rzecznych, w połączeniu z melioracjami terenów przykorytowych oraz brakiem roztopów wiosennych, spowodowały zanik wiosennych zalewów rzecznych warunkujących istnienie czynnych siedlisk łągowych (namulisk). Eliminacja zalewów oznacza brak łągowisk i żerowisk dla awifauny oraz zmniejszenie żyzności i dynamiki biologicznej siedlisk, na skutek ustania dostaw składników pokarmowych przynoszonych z wodą.

Podmokliska – siedliska zabagniane, o wysokim, lecz zmiennym poziomie wód gruntowych, stanowiły niegdyś znaczną część obszarów wodno-błotnych, tworząc tak zwane siedliska przytorfowe. Tworzyły się w nich gleby glejowe. Były one przede wszystkim siedliskami leśnymi, porośniętymi przez lasy dębowo-grabowe z udziałem lipy drobnolistnej, olszy czarnej, jesionu i wiązu, które podobnie jak łągi zostały w większości wytrzebione na rzecz rzadkich obecnie, bogatych biocenotycznie mokrych łąk. Podmokliska są siedliskami silnie rozproszonymi, występującymi w mozaice z torfowiskami, w strefach przejściowych do gruntów mineralnych. Na podmokliskach, szczególnie wrażliwych na odwodnienie, zmniejszenie dopływu wód spowodowało zanik charakterystycznych dla nich gleb glejowych, które na terenach otwartych stały się rzadkością.

Mułowiska to siedliska bardzo rozpowszechnione, typowe dla różnego rodzaju starorzeczy, lecz nigdzie nie zajmujące dużych powierzchni. Są biotopami bardzo żyznymi, zajmowanymi z reguły przez szuwały właściwe. Mułowiska zostały w większości odwodnione w wyniku regulacji rzek i melioracji. Ich istnienie w stanie naturalnym jest obecnie przestrzennie silnie związane z nieuregulowanymi ciekami.

Gytiowiska to mokradła wytworzone w misach jezior w ostatnim stadium zarastania lub (co częstsze) w misach jezior odwodnionych. Są to siedliska mniej rozpowszechnione niż pozostałe, a ich łączna powierzchnia w skali kraju oceniana jest na ponad 25 tys. ha. Występują one głównie w krajobrazie młodoglacjalnym północnej Polski.

5.ZAGROŻENIA OBSZARÓW WODNO-BŁOTNYCH

5.1. Zagrożenia aktualne

Ekosystemy hydrogeniczne, uzależnione od wody, znajdują się w grupie środowisk szczególnie narażonych na zmiany warunków siedliskowych i degradację ze względu na skumulowane oddziaływania czynników naturalnych (zmiany klimatu w mikro- i makroskali) oraz antropogenicznych (odwodnienia, odprowadzanie wód poza obręb jednostek hydrograficznych, zanieczyszczenia, prace hydrotechniczne i inne czynniki).

Bardzo niekorzystny jest nieprzerwany odpływ wody ze zmeliorowanych obszarów dolinowych, powodowany brakiem urządzeń piętrzących na rowach odwadniających. Oznacza to, że większość siedlisk hydrogenicznych w kraju jest bezcelowo odwadniana w ciągu całego roku. Odpowiednio zorganizowane nawodnienia realizuje się tylko sporadycznie. Tymczasem prawidłowo prowadzone nawodnienia mogą m.in. zapewnić egzystencję bogatym biocenotycznie łąkom wilgotnym – obecnie coraz radszym w kraju. Powszechne jest zaniechanie stosowania naukowych zasad gospodarowania wodą na terenach dolinowych, których naczelnym kanonem było wykorzystywanie obfitych wód pozimowych do nawodnienia

gleby w okresie wiosennego, intensywnego wzrostu roślin oraz akumulacja skąpych zasobów wód w okresie letnim.

Zagrożenie związane ze specyfiką obecnej sytuacji ekonomicznej rolnictwa to przede wszystkim wkraczanie roślinności inwazyjnej (trzciny, zakrzaczeń i ziołorośli) na podmokłe i bagienne łąki oraz pastwiska, porzucane przez rolników z powodu nieopłacalności ich użytkowania, a należące do najcenniejszych i najszybciej ginących w skali Europy ekosystemów. Związane były one bowiem z tradycyjną, ekstensywną gospodarką - niskoprodukcyjną, a jednocześnie wymagającą dużych nakładów pracy ręcznej przy koszeniu runi oraz zbiorze siana. Obniżenie rentowności hodowli bydła oraz załamanie się hodowli koni i owiec powoduje równocześnie porzucanie trudniej dostępnych pastwisk. Masowo opuszczane, obszary te stają się zakrzaczonymi nieużytkami rolniczymi o znikomej wartości przyrodniczej. W związku z powszechnym dopływem związków azotowych (eutrofizacją z powietrza) wilgotne i bagienne łąki na torfowiskach, po zaprzestaniu wykaszania i innych tradycyjnych metod zagospodarowania, zarastają roślinnością ziołoroślową, a następnie zajmowane są przez zbiorowiska krzewiaste i leśne. Faza zakrzewień, jaka następuje po zaniechaniu użytkowania, oznacza drastyczne załamanie się różnorodności gatunkowej w ekosystemie bagiennym. Zasiadła go wówczas kilka pospolitych gatunków ptaków i niewiele więcej pospolitych gatunków roślin naczyniowych.

Obecnie większość parków narodowych i krajobrazowych, a także rezerwatów boryka się z problemem wtórnej sukcesji naturalnej roślinności. Dotyczy to zwłaszcza parków o dużym udziale łąk bagiennych i podmokłych – Biebrzańskiego, Narwiańskiego, Poleskiego, Słowińskiego, Wolińskiego oraz Ujścia Warty. Zjawisko to nie ogranicza się do wymienionych parków i występuje na innych obszarach chronionych i niechronionych.

Niemal 20% gatunków roślin torfowiskowych należy do kategorii zagrożonych. Część siedlisk hydrogenicznym jest zalesiana w ramach programu zwiększania lesistości kraju. Tak zanika część bioróżnorodności, szczególnie specyficznej roślinności półnaturalnych zbiorowisk eutroficznych i mezotroficznych łąk.

Poważnym zagrożeniem jest nielegalne kopalnictwo torfu, szerzące się w różnych regionach kraju. Pozyskiwanie torfu odbywa się bardzo często pod pretekstem budowy stawów hodowlanych. Natomiast koncesjonowane, duże kopalnie torfu działają od lat 50. na największych w kraju i niezwykle cennych przyrodniczo torfowiskach wysokich - np. torfowiskach Imszar, Karaska i innych.

Obniżenie poziomu wód stanowi potencjalne zagrożenie dla większości jezior w Polsce. Silnie zagrożone eutrofizacją są ekosystemy jezior oligotroficznych w górach oraz tzw. jezior "lobeliowych" spotykanych głównie na Pojezierzu Pomorskim. Ekosystemy te są szczególnie podatne na przeżyźnienie, a żyjące w nich gatunki mają niewielką odporność na zmiany środowiska. Podobnie zagrożone są jeziora dystroficzne, wrażliwe na zmiany stosunków wodnych i eutrofizację. Eutrofizacja następuje na skutek spływu biogenów ze zlewni w wyniku zagospodarowania rekreacyjnego, rolnictwa lub zrębów w gospodarce leśnej. W związku z tym do najbardziej zagrożonych zalicza się zbiorowiska podwodnej roślinności "lobeliowej", podwodnych łąk ramienicowych oraz zbiorowiska pływających roślin owadożernych (pływacza pospolitego i aldrowandy pęcherzykowatej). Bardzo rzadkie są już zbiorowiska grzybienia północnych, grążela drobnego, grzybieńczyka i kotewki orzecha wodnego ze względu na stały ubytek drobnych jeziorek, w tym dystroficznych i innych małych akwenów.

Niszczenie i przekształcanie obszarów bagiennych i tarasów zalewowych wraz z ich typową roślinnością przyczyniły się do zwiększenia przepływu jednostkowego w rzekach i potokach w związku ze zmniejszoną pojemnością retencyjną dolin. Roślinność przybrzeżna łatwo ulega synantropizacji, jej siedliska opanowują obce gatunki inwazyjne.

Degradacja koryt rzecznych i zanieczyszczenie wód znajduje szczególne odbicie w fakcie zaniku gatunków ryb migrujących, w tym głównie łososiowatych, które utraciły możliwości odbywania swych cykli życiowych. Wiele z tych gatunków zanikło również w Bałtyku. Na 116 gatunków ryb w Polsce, 23 gatunki są obce naszej faunie. W Czerwonej Księdze Zwierząt Zagrożonych uwzględniono jedynie 8 gatunków ryb i 3 gatunki minogów, co nie odzwierciedla faktycznego stanu zagrożenia polskiej ichtiofauny. Zagrożeniem jest także wprowadzanie gatunków obcych, np. amura białego i tołpygi białej, lub masowe zarybianie karpem bezłuskim, co powoduje zanik rodzimych gatunków ryb roślinożernych. Inwazja zawleczonych obcych gatunków powoduje wypieranie takich rodzimych gatunków fauny wodnej, jak na przykład rak szlachetny, który prawdopodobnie całkowicie wyginął na terenie kraju.

Bardzo poważnym zagrożeniem dla gatunków ryb migrujących jest powszechne przegradzanie koryt cieków urządzeniami piętrzącymi. Dzieje się to wbrew istniejącym przepisom. Jak wynika z raportu NIK z 2001 r. w sprawie wykorzystania wód śródlądowych do gospodarki rybackiej" (...) w 93% budowli piętrzących na poddanych kontroli wodach, brak było urządzeń (przeplawek) umożliwiających rybom swobodny przepływ w celu odbycia tarła. Takich urządzeń nie miało 98% budowli wybudowanych bądź będących w budowie, dla których wydano pozwolenie wodnoprawne po roku 1997, mimo że rozporządzenie MOŚZNiL z dnia 20 grudnia 1996 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać obiekty budowlane gospodarki wodnej i ich usytuowanie zobowiązywało do wyposażenia wszystkich budowli piętrzących w urządzenia zapewniające swobodne przedostawanie się ryb przez przeszkodę (...)"

Wciąż istotnym zagrożeniem są plany budowy kolejnych zbiorników zaporowych, zarówno dużych (np. projekt tamy na Wiśle w Nieszawie lub zbiornika Wielowieś Klasztorna na Prośnie), jak i małych (zbiorniki i elektrownie wodne na Parsęcie, zbiornik Chrapów na Mierzęckiej Strudze w dorzeczu Drawy, zbiornik Bobrówka k. Nowego Tomyśla).

Poważne zagrożenie dla ekosystemów rzek i jezior stanowi wzrastająca presja rekreacyjna. Lokalnie rozwój turystyki stanowi bezpośrednie zagrożenie dla wrażliwych ekosystemów wodnych i mokradłowych. Przykładem jest m.in. turystyka wodna na jeziorach północnej Polski, turystyka kajakowa na Drawie i na niektórych rzekach mazurskich. Turystyka i związana z nimi infrastruktura przekraczają obecnie progi odporności środowiska przyrodniczego i wywołują niekorzystne zmiany elementów różnorodności biologicznej. Powszechna jest presja na rekreacyjną zabudowę brzegów i terenów w pobliżu jezior i innych wód, w wielu przypadkach bez odpowiednich urządzeń gospodarki wodno-ściekowej. Mechanizmy przeciwdziałania obu zjawiskom nie działają sprawnie.

Zagrożenia specyficzne dla przybrzeżnych ekosystemów morskich i morskiej strefy brzegowej to: zakłócenia w naturalnym, przybrzeżnym transporcie piasku przez fale, wynikające z technicznej ochrony brzegu morskiego na większej części jego długości, zanieczyszczenia morskich wód przybrzeżnych, intensywna presja rybołówstwa, presja rekreacyjna na plaże. Powszechna presja rekreacyjna na plaże morskie jest uważana za jeden z głównych czynników utrudniających odtworzenie bałtyckiej populacji fok.

Zagrożenia dotyczą też wszystkich 18 krajowych gatunków płazów oraz 9 gatunków gadów występujących w siedliskach mokradłowych lub silnie z nimi związanych. Płazy są zagrożone wskutek likwidowania i zaniku drobnych, podsychających akwenów, stosowania środków chemicznych w rolnictwie, a także przez sztuczne bariery dla ich naturalnych migracji. Tworzą je szlaki komunikacyjne, szczególnie drogi o dużym natężeniu ruchu. Najbardziej zagrożonym gatunkiem jest traszka karpacka. Osuszanie i degradacja siedlisk oraz terenów lęgowych, jak również fizyczne niszczenie przez człowieka to przyczyny poważnego zagrożenia żółwia i węża Eskulapa w Polsce.

Wśród awifauny związanej ze środowiskami wodno-błotnymi do najbardziej zagrożonych należą różne gatunki z rzędu siewkowych, żurawiowych, brodzących, a także sowy i inne ptaki drapieżne, w tym orły. Na 54 gatunki siewkowych i brodzących regularnie spotykanych w Polsce, 17 gatunków znajduje się w Czerwonej Księdze i na Czerwonej Liście zwierząt zagrożonych. Populacje większości tych gatunków są najsilniej ograniczane przez osuszanie łąk, regulacje i zabudowę brzegów rzek, zanieczyszczanie wód, odłogowanie gruntów a z drugiej strony przez intensyfikację rolnictwa.

5.2. Zagrożenia prognozowane

Obszary wodno-błotne i związana z nimi różnorodność biologiczna będą w przyszłości podlegały silnej antropopresji, co wiąże się przede wszystkim ze zmianami ekonomicznymi w obliczu integracji z Unią Europejską. System dopłat bezpośrednich może spowodować intensyfikację użytkowania łatwiej dostępnych łąk – zwiększenie liczby pokosów, poziomu nawożenia i obsady bydła. Przykładem najbardziej zagrożonego intensyfikacją typu cennych przyrodniczo łąk są zmiennowilgotne łąki trzęślicowe - ekosystem bardzo bogaty florystycznie (storczyki, czarcikęs, czarcikęsik, kosaciec syberyjski, nasięźrzał), a związany ze specyficznym systemem gospodarczym - wczesnojesiennym koszeniem runi na ściółkę, co daje możliwość rozwoju rzadkim gatunkom późno dojrzewającym.

Jak wynika z ocen zawartych w Strategii Ochrony i Zrównoważonego Użytkowania Różnorodności Biologicznej, sytuację ochrony przyrody w ogóle, a szczególnie ochrony siedlisk mokradłowych pogarsza fakt, że niski dochód narodowy nie pozwala na przeznaczanie dostatecznych środków na ochronę przyrody. Skuteczność ochrony mokradeł na terenach chronionych będzie w dużym stopniu uzależniona od wielkości środków finansowych, jakimi będą dysponowali ich administratorzy na ochronę czynną. Jeśli środki te będą niedostateczne, plany ochrony tych obszarów nie będą realizowane.

Efektywność wykorzystania środków przeznaczanych na ochronę przyrody jest modyfikowana przez poziom świadomości ekologicznej oraz sposób alokacji środków będących w dyspozycji struktur zajmujących się ochroną przyrody. Istotne jest konsekwentne wydatkowanie środków na działania "środowiskowe", bowiem niepokojące są tendencje do: finansowania budowy zapór i elektrowni wodnych pod hasłem "rozwoju odnawialnych źródeł energii", zbiorników zaporowych budowanych kosztem torfowisk pod hasłem "małej retencji", zalesiania cennych przyrodniczo ekosystemów nieleśnych pod hasłem "zwiększania lesistości", czy w końcu regulacji rzek i hydrotechnicznej zabudowy ich dolin pod hasłem "ochrony przeciwpowodziowej".

Niekorzystna sytuacja gospodarcza kraju wyzwała dążenia do osiągnięcia dobrobytu za wszelką cenę i prowadzi do wykorzystywania wszystkich zasobów przyrodniczych, w tym

najcenniejszych, wymagających szczególnej ochrony. Postawy takie są powszechne, wykazuje je też administracja samorządowa i rządowa, poszukująca szybkiego wzrostu budżetów. Duże znaczenie ma wciąż niski poziom świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Najpoważniejsze prognozowane zagrożenia dla obszarów wodno-błotnych to:

- globalne zmiany klimatu, kontynentalizacja obszarów wodno-błotnych;
- zanik małych obiektów wodno-błotnych wskutek osuszania i postępującego deficytu wody oraz związanego z tym obniżania się poziomu wód gruntowych;
- utrzymywanie się zanieczyszczenia wód;
- zwiększenie depozycji związków azotowych i przyspieszenie eutrofizacji siedlisk;
- zanik tradycyjnej, ekstensywnej gospodarki łąkarskiej, wycofywanie się rolnictwa z łąk i pastwisk trudno dostępnych;
- prowadzenie zalesień gruntów porolnych bez uwzględniania priorytetu dla cennych przyrodniczo siedlisk łąkowych postępująca, rabunkowa eksploatacja torfu;
- utrzymywanie się nieuporządkowanej gospodarki odpadami;
- intensyfikacja rolnictwa, wynikająca ze Wspólnej Polityki Rolnej UE, prowadząca do chemizacji, zwiększenia dawek nawozowych, intensyfikacji wypasu oraz pokosów;
- koncentracja własności ziemi, a w związku z jej komasacją - upraszczanie krajobrazu;
- presja na masowe wykorzystywanie niektórych siedlisk na uprawy produkujące biomasę do celów energetycznych (np. "wierzba energetyczna");
- zaostrzenie konfliktów na styku rolnictwa i ochrony przyrody;
- wkraczanie zabudowy mieszkalnej i letniskowej w doliny rzek;
- intensywna urbanizacja połączona z rozbudową infrastruktury, powstawanie "barier ekologicznych": dróg, zapór wodnych, fragmentacja ekosystemów, rozdrobnienie i izolacja siedlisk populacji poszczególnych gatunków;
- presja na rozwój energetyki wodnej, wykorzystująca międzynarodowe zobowiązania Polski do zwiększenia udziału energii uzyskiwanej ze źródeł odnawialnych;
- dostępność środków Unii Europejskiej na realizację działań z zakresu regulacji rzek, ochrony przeciwpowodziowej i budowy zbiorników zaporowych, która może odblokować wiele dotychczas "zamrożonych" z braku pieniędzy projektów, nie zawsze korzystnych, a niekiedy ewidentnie szkodliwych dla mokradeł;
- niekontrolowany, skomercjalizowany rozwój turystyki;
- presja rybołówstwa na ekosystemy morskich wód przybrzeżnych po wejściu Polski do Unii Europejskiej i otwarciu możliwości połowowych dla rybaków z innych państw Unii;
- wprowadzanie do środowiska obcych, inwazyjnych gatunków, które nie mając naturalnych wrogów na nowym terenie mogą wygrywać konkurencję z gatunkami rodzimymi.

6. CELE STRATEGII

6.1. Cele nadrzędne Strategii (oczekiwane efekty jej wdrażania)

Cele nadrzędne Strategii to powszechna ochrona środowisk mokradłowych w kraju na drodze:

A. zapewnienia ciągłości istnienia i naturalnego charakteru środowisk zachowanych dotychczas obszarów wodno-błotnych oraz pełnionych przez nie funkcji ekologicznych;

B. zatrzymania procesu degradacji i zanikania środowisk mokradłowych;

C. restytucji przyrodniczej obszarów zdegradowanych.

Ochrona ta powinna być realizowana w odniesieniu do całych ekosystemów, jak i pojedynczych elementów składających się na różnorodność biologiczną: biotopów mokradłowych, zbiorowisk roślinnych, a także cennych gatunków fauny i flory.

Osiągnięcie nadrzędnych celów Strategii wymaga zastosowania różnego rodzaju działań, w tym:

- wdrożenia zasad zrównoważonej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej;
- ochrony prawnej obiektów najcenniejszych;
- renaturyzacji obszarów przeobrażonych, na których ustało użytkowanie;
- stworzenia systemu finansowania ochrony ekosystemów hydrogenicznych.

Działania te mogą być skuteczne w warunkach odpowiednio ukształtowanego i skutecznego systemu prawnego oraz w klimacie poprawy społecznego odbioru problematyki ochrony mokradeł.

Powyższe cele zgodne są z celami II Polityki Ekologicznej Państwa, która podkreśla, że zachowanie naturalnego charakteru i ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej jest istotne dla zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego państwa, a dalej precyzuje zadania władz państwowych, do których należy tworzenie warunków sprzyjających ochronie różnorodności biologicznej poprzez: "poprawę stanu środowiska - usunięcie lub ograniczenie zagrożeń dla zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej; zachowanie, odtworzenie i wzbogacanie zasobów przyrody i osiągnięcie powszechnej akceptacji dla zachowania całości spuścizny przyrodniczej i kulturowej Polski".

6.2. Cele strategiczne (stworzenie warunków skutecznej realizacji Strategii, tj. osiągnięcia celów nadrzędnych)

Podstawowe cele strategiczne wskazują na zasadnicze obszary działań, które muszą być podjęte, by zaistniały warunki sprzyjające wprowadzaniu w życie celów głównych Strategii. Uznając za konieczną **powszechną ochronę środowisk mokradłowych** przyjmuje się następujące cele strategiczne:

- I. Wprowadzenie zmian w systemie prawnym tak, by przepisy zawarte w różnych dokumentach działały w sposób harmonijny i kompleksowy na rzecz zapobiegania degradacji, ochrony i zrównoważonego użytkowania obszarów wodno-błotnych.
- II. Wskazanie priorytetowych obszarów wymagających ochrony lub renaturyzacji.
- III. Stworzenie systemu skutecznego monitoringu obszarów wodno-błotnych.
- IV. Stworzenie warunków dla wykonywania działań ochronnych oraz racjonalnego gospodarowania na obszarach wodnych i błotnych
- V. Utworzenie efektywnego systemu finansowania działań na rzecz ochrony obszarów wodno-błotnych.
- VI. Utworzenie form i mechanizmów współpracy między instytucjami działającymi na rzecz ochrony obszarów wodno-błotnych.
- VII. Zapewnienie właściwej edukacji i promocji wartości mokradeł, ich zagrożeń oraz potrzeb ochrony.

Ad I. Wprowadzenie zmian w systemie prawnym tak, by przepisy zawarte w różnych dokumentach działały w sposób harmonijny i kompleksowy na rzecz ochrony i zrównoważonego użytkowania obszarów wodno-błotnych

Cele operacyjne:

1. Przegląd systemów prawnych i ram instytucjonalnych ochrony obszarów wodnych i błotnych w Polsce; w tym szczególnie prawa ochrony środowiska, zagospodarowania przestrzennego oraz prawa wodnego.
2. Analiza zgodności i rozbieżności interesów jednostek rządowych, samorządowych i pozarządowych w aspekcie realizacji strategii.

Ad II. Wskazanie priorytetowych obszarów wymagających ochrony lub renaturyzacji

Cele operacyjne:

1. Stworzenie systemu informacji przestrzennej o obszarach wodno-błotnych na poziomie krajowym i regionalnym oraz upowszechnienie jego wykorzystania.
2. Przeprowadzenie inwentaryzacji i waloryzacji obszarów wodno-błotnych.
3. Ustalenie, ile obszarów jest szczególnie cennych (z powodu rzadkości występowania określonego typu ekosystemów, zbiorowisk i gatunków lub szczególnie wysokiego uwodnienia), które należy chronić lub renaturyzować.
4. Opracowanie czerwonych list obszarów wodno-błotnych specjalnej troski.
5. Zapewnienie jak najszerszej reprezentacji chronionych typów siedlisk.

Ad III. Stworzenie systemu skutecznego monitoringu obszarów wodno-błotnych

Gromadzenie informacji o występujących obecnie lub prognozowanych zmianach obszarów wodno-błotnych, a także doprowadzenie do stałego kontrolowania stanu i zachodzących zmian wymaga realizacji następujących celów operacyjnych:

1. Opracowania zasad monitoringu zmian obszarów wodnych i błotnych pozostających w stanie naturalnym, semi-naturalnym i przeobrażonym, przy uwzględnieniu i rozróżnieniu wpływu określonych działań gospodarczych, ochronnych lub renaturyzacyjnych – wg kryteriów i wskaźników monitoringu zgodnych z zaleceniami Konwencji Ramsar.
2. Określenia zmian istniejących i prognozowanych.
3. Analizy i obserwacji zjawisk o charakterze globalnym, mogących mieć wpływ na stan mokradeł, w tym przede wszystkim przyczyn i skutków zwiększania się częstotliwości susz i powodzi.
4. Gromadzenia w systemie informacji przestrzennej danych nt. stanu zasobów ekosystemów mokradłowych w trakcie ich metodycznych badań lub przeglądów.

Ad IV. Stworzenie warunków dla wykonywania działań ochronnych oraz racjonalnego gospodarowania na obszarach wodno-błotnych

Cele operacyjne:

1. Przyspieszenie prac w zakresie ustalenia zasad planistyczno-prawnych dotyczących racjonalnego zagospodarowania terenów mokradłowych i odpowiednich jednostek hydrograficznych.
2. Zapewnienie odpowiedniej pozycji obszarom wodno-błotnym w Krajowym Programie Rolnośrodowiskowym, przygotowywanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
3. Międzyresortowa synchronizacja działań w ramach Krajowego Programu Zwiększania Lesistości, Programu Zalesień Gruntów Rolnych i Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego, ukierunkowana na:
 - ochronę przed zalesieniem cennych mokradeł otwartych;
 - świadome zalesienie mokradeł, którym może przynieść to zwiększenie różnorodności biologicznej;
 - tworzenie leśnych korytarzy ekologicznych pomiędzy wybranymi kompleksami mokradłowymi, w celu umożliwienia migracji gatunkom wędrownym;
 - wypracowanie propozycji koniecznych zmian prawnych, m.in. w celu umożliwienia przekazania lub dzierżawy gruntów przez AWRSP na cele ochrony przyrody.

4. Rozwijanie metod pozyskiwania i wykorzystywania do celów energetycznych biomasy z łąk bagiennych (łącznie z usuwaniem zakrzaczeń), przede wszystkim jako opału dla lokalnych kotłowni.

5. Badanie skutków i skuteczności zabiegów renaturyzacyjnych, szczególnie procesów przekształcania się roślinności oraz zjawisk biochemicznych związanych z wtórnym zabagnieniem.

6. Wdrożenie poniższych generalnych zasad przy zalesieniach gruntów połąkowych:

- unikania zalesiania siedlisk dolinowych, w których las nie jest naturalnym ogniwem sukcesyjnym; dotyczy to w pierwszym rzędzie torfowisk, w których stratygrafia złoża nie wskazuje na sukcesję w kierunku zbiorowiska leśnego;
- preferencji dla zalesień tych terenów łąkowych, na których możliwe jest odtworzenie różnych, właściwych dla tej grupy siedlisk, typów lasów. Są to przede wszystkim tereny przyrzeczne w dużych dolinach, a niekiedy całe doliny niewielkich cieków, w których występowały łągi przystrumykowe. Aby jednak w takich miejscach wykształcił się dojrzały ekosystem lasu łąkowego, powinny być one okresowo zalewane;
- dążeniu do odtworzenia lasów:
 - łąkowych na niewielkich, mineralnych wyspach wśród bezdrzewnych łąk,
 - olsów, które zajmowały z reguły brzeżne strefy dolin rzecznych, zasilane przez wody dopływu bocznego.
- zabagniania siedlisk odwodnionych z glebami organicznymi przed dokonaniem zalesienia, w celu uniknięcia strat materii organicznej;
- dostosowania składu gatunkowego drzewostanów do określonych typów siedlisk hydrogenicznych;
- umacnianie, dzięki zalesieniom, roli dolin rzecznych jako korytarzy ekologicznych.

7. Ocena skutków działań wynikających z zabiegów ochronnych i gospodarczych, w tym:

- określenie wpływu niektórych działań i poszczególnych przedsięwzięć gospodarczych na obszary wodno-błotne;
- sporządzenie przeglądu planów realizacji inwestycji mających szczególnie negatywne skutki dla obszarów wodno-błotnych;

8. Opracowanie metod przeciwdziałania niekorzystnym zmianom, w tym metod ochrony i zasad racjonalnego gospodarowania na obszarach wodnych i błotnych, w tym priorytetowych:

ekosystemów i siedlisk,
zbiorowisk roślinnych i zwierzęcych,
gatunków flory i fauny

- opracowanie metodyki uwzględniania w bilansach wodnych zlewni potrzeb ochrony ekosystemów dolinowych;
- opracowanie metod ich ochrony i renaturyzacji, w tym zasad postępowania przy określonych działaniach i przedsięwzięciach gospodarczych dotyczących obszarów wodno-błotnych;
- prace nad planami ochrony rezerwatów, o których specyfice decydują mokradła;
- opracowanie metod przeciwdziałania odpływowi wód z obszarów zmeliorowanych przy zastosowaniu różnych środków technicznych, w tym budowy urządzeń piętrzących;

- ustalenie możliwości oraz skutków gospodarowania rolniczego w warunkach wysokiego uwodnienia siedlisk łąkowych.

9. Tworzenie i poszerzanie ram instytucjonalnych obszarów chronionych mogących spełniać rolę sieci ekologicznych:

- korytarzy ekologicznych tworzonych przez obszary wodno-błotne,
- struktur mających szczególne znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej kraju;
- tworzenie obszarów chronionych w ramach Krajowego Systemu Obszarów Chronionych;
- zgłaszanie nowych obszarów do Spisu Konwencji Ramsar,

10. Opracowanie i wdrożenie docelowego systemu ochrony obszarów mokradłowych o randze międzynarodowej i krajowej.

11. Opracowanie i wdrożenie krajowego planu międzysektorowego ochrony i racjonalnego gospodarowania na obszarach wodno-błotnych - wdrożenie zasady wspólnej odpowiedzialności.

12. Opracowanie programu gospodarowania zasobami wodnymi na poziomie zlewniowym.

Ad V. Utworzenie efektywnego systemu finansowania działań na rzecz ochrony obszarów wodno-błotnych

Cele operacyjne:

1. Analiza "tła finansowego" ochrony mokradeł - obecnej dystrybucji środków finansowych na cele związane pośrednio i bezpośrednio z ochroną mokradeł (ochrona czystości wód, ochrona przeciwpowodziowa, regulacje rzek, melioracje wodne, mała retencja, ochrona różnorodności biologicznej mokradeł) oraz trendów w tym zakresie w ciągu ostatnich 10 lat.
2. Analiza kosztów realizacji strategii ze wskazaniem finansowej realności zawartych w niej postulatów oraz możliwości generowania środków z różnych źródeł, w tym sektorowych programów operacyjnych i planów rozwojowych dotowanych przez Unię Europejską.
3. Wypracowanie źródeł finansowania działań na rzecz ochrony dla:
 - opracowania dokumentacji niezbędnych do utworzenia obszarów chronionych lub waloryzacji cennych obszarów, planów ich ochrony oraz realizacji tych planów;
 - wykupu gruntów o charakterze wodno-błotnych;
 - uzupełniania baz danych;
 - uzupełniania wiedzy nt. stanu oraz uwarunkowań ekologicznych priorytetowych obiektów chronionych, metodach ich ochrony oraz zasad gospodarowania;
 - przygotowywania wniosków o dofinansowanie;
 - podnoszenia świadomości ekologicznej.
4. Zapewnienie jak największych środków finansowych na Krajowy Program Rolnośrodowiskowy w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, przygotowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
5. Tworzenie mechanizmów finansowania; zapewnienie funkcjonowania mechanizmów ekonomicznych i rynkowych w polityce ekologicznej dzięki systemowi obejmującemu:

- opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian (w szczególności za pobór wód);
- opłaty za zanieczyszczanie różnych komponentów środowiska (w tym za zanieczyszczenia niematerialne);
- kary pieniężne jako instrument wymuszania przestrzegania norm, nakazów i zakazów oraz innych form regulacji bezpośrednio;
- subsydiowanie ze środków publicznych przedsięwzięć w zakresie ochrony środowiska, w tym rekompensaty za ograniczenia prawa własności związane z obejmowaniem obszarów i obiektów cennych przyrodniczo różnymi formami ochrony;
- opłaty produktowe i depozyty ekologiczne (i/lub systemy “mieszane”);
- opłaty użytkowe za korzystanie z publicznych urządzeń technicznych ochrony środowiska;
- ekologiczny podatek od paliw i/lub podatek węglowy jako szczególną formę opłaty produktowej;
- obowiązkowe i dobrowolne ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej od szkód ekologicznych;
- ulgi podatkowe;
- zastawy ekologiczne;
- rynki zbywalnych uprawnień do emisji zanieczyszczeń i instrumenty pochodne od nich (np. “związki emitentów”).

Ad VI. Tworzenie form i mechanizmów współpracy między instytucjami działającymi na rzecz ochrony obszarów wodno-błotnych

Cele operacyjne:

1. Synchronizacja działań na rzecz ochrony łąk bagiennych i podmokłych, przewidywanych w Krajowym Programie Rolnośrodowiskowym Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z planami ochrony mokradeł opracowywanymi w Ministerstwie Środowiska (m.in. NATURA 2000).
2. Synchronizacja działań ukierunkowanych na ochronę mokradeł z sektorem gospodarki wodnej realizującym założenia Ramowej Dyrektywy Wodnej UE i krajowego Prawa Wodnego.
3. Synchronizacja działań w ramach Krajowego Programu Zwiększania Lesistości, Programu Zalesień Gruntów Rolnych i Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego, ukierunkowana na:
 - wypracowanie propozycji koniecznych zmian prawnych, m.in. w celu umożliwienia przekazania lub dzierżawy gruntów przez AWRSP na cele ochrony przyrody;
 - ochronę przed zalesieniem cennych mokradeł otwartych;
 - świadome zalesienie mokradeł, którym może przynieść to zwiększenie różnorodności biologicznej;
 - tworzenie leśnych korytarzy ekologicznych pomiędzy wybranymi kompleksami mokradłowymi, w celu umożliwienia migracji gatunkom wędrownym.
4. Synchronizacja działań na rzecz ochrony mokradeł pomiędzy instytucjami państwowymi i pozarządowymi.

Ad VII. Zapewnienie właściwej edukacji i promocji wartości mokradeł, ich zagrożeń oraz potrzeb ochrony

Cele operacyjne:

1. Uświadamianie decydom i społecznościom lokalnym wartości mokradeł i konieczności ich ochrony.
2. Opracowanie materiałów szkoleniowych dla doradców rolnośrodowiskowych, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony mokradeł, w tym:
 - uzupełniania wiedzy nt. stanu oraz uwarunkowań ekologicznych priorytetowych przedmiotów ochrony, metodach ich ochrony oraz zasad gospodarowania;
 - szkolenia nt. zasad prowadzenia prac dotyczących obszarów wodno-błotnych (dla służb ochrony przyrody, właścicieli obszarów wodno-błotnych pracowników Lasów Państwowych, rolników, realizatorów robót hydrotechnicznych, rybaków i itp.);
 - opracowywania projektów wniosków o dofinansowanie,
3. Wykształcenie u właścicieli cennych przyrodniczo mokradeł poczucia dumy z ich posiadania i świadomej ochrony, szczególnie w kontekście możliwości rozwijania agroturystyki.
4. Uświadomienie właścicielom mokradeł, jak należy je chronić i jakie są możliwości uzyskania pomocy finansowej i doradczej w tym zakresie.
5. Szerokie udostępnienie i promocja wiedzy o mokradłach i sposobach ich ochrony, zwłaszcza poprzez ogólnodostępne publikacje i broszury informacyjne.
6. Upowszechnienie znajomości regulacji prawnych istotnych dla ochrony mokradeł i ułatwienie do nich dostęp.
7. Zainteresowanie dzieci szkolnych osobliwościami przyrody mokradeł.

7. WSKAZANIA REALIZACYJNE

7.1. Kompetencje i odpowiedzialność za osiągnięcie poszczególnych celów operacyjnych

1. **Działy:** Ochrona Środowiska, Nauka, Organizacje Społeczne o Profilu Ekologicznym:
 - utworzenie przestrzennego systemu informacji o mokradłach;
 - inwentaryzacja przyrodnicza i badanie roli ekologicznej obszarów wodnych i błotnych;
 - uzupełnienie brakującej wiedzy biologicznej, opracowanie instrukcji zawierającej informacje o podstawowych zasadach ochrony i racjonalnego zagospodarowania obszarów wodnych i błotnych;
 - opracowanie dokumentacji dla tworzenia obszarów chronionych;
 - uzupełnianie i wdrażanie sieci Natura 2000;
 - opracowanie programów ochrony siedlisk i gatunków.

2.Dział: Ochrona Środowiska, Lasy Państwowe, Organizacje Społeczne o Profilu Ekologicznym:

- zarządzanie bazą danych;
- badania wpływu określonych działań ochronnych oraz prowadzenie monitoringu zmian;
- tworzenie obszarów chronionych, wypracowanie i wdrożenie koncepcji sieci Natura 2000;
- opracowanie specjalnych danych dot. gatunków ginących;
- opracowanie zasad i realizacja zalesień, w tym zalesień gruntów porolnych;
- wypracowanie źródeł finansowania działań ochronnych.

3.Dział: Gospodarka (wykonawcy określonych działań i przedsięwzięć gospodarczych - energetyka, transport, hydrotechnika, rolnictwo, rybactwo, leśnictwo):

- badanie wpływu, opracowanie i prowadzenie monitoringu zmian wskutek określonych przedsięwzięć gospodarczych;
- opracowanie zasad wykonywania prac, zasady dobrej praktyki w rolnictwie, leśnictwie - szkolenie pracowników;
- wdrażanie zasad gospodarki zasobami wodnymi na poziomie zlewni, poprawa retencji kraju;
- wdrażanie programów ochrony wszystkich wód wraz z Bałtykiem (redukcja ścieków przemysłowych, komunalnych, rolniczych);
- zapobieganie degradacji obszarów wodno-błotnych poprzez opracowanie programu wspierania turystyki wiejskiej zgodnie z decyzją UE (pogromy informacyjne i pilotowe przedsięwzięcia).

4.Dział: Oświata, Ochrona Środowiska i Organizacje o Profilu Ekologicznym:

- podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

5.Dział: Rolnictwo:

- doskonalenie i realizacja programów rolnośrodowiskowych;
- opracowanie zasad i realizacja wsparcia dla gospodarstw niskonakładowych;
- wypracowanie innych źródeł dofinansowania rozwoju zrównoważonej gospodarki rolnej i rybackiej;
- doskonalenie zasad, kryteriów i wskaźników dobrej praktyki rolniczej sprzyjającej zachowaniu mokradeł.

7.2. Najpilniejsze ekspertyzy

1. Analiza zgodności i rozbieżności interesów jednostek rządowych, samorządowych i pozarządowych w aspekcie realizacji strategii.

2. Analiza "tła finansowego" ochrony mokradeł - obecnej dystrybucji środków finansowych na cele związane pośrednio i bezpośrednio z ochroną mokradeł (ochrona czystości wód, ochrona przeciwpowodziowa, regulacje rzek, melioracje wodne, mała retencja, ochrona różnorodności biologicznej mokradeł) oraz trendów w tym zakresie w ciągu ostatnich 10 lat.

3. Analiza kosztów realizacji strategii ze wskazaniem finansowej realności zawartych w niej postulatów oraz możliwości generowania środków z różnych źródeł, w tym sektorowych programów operacyjnych i planów rozwojowych dotowanych przez Unię Europejską.

7.3. Najpilniejsze zadania w zakresie tworzenia mechanizmów finansowych

1. Wprowadzenie opłat produktowych (podatków ekologicznych) i depozytów.
 2. Zmiana funkcji kar ekologicznych, w kierunku nadania im charakteru instrumentu wyłącznie represyjnego, stosowanego incydentalnie w przypadku zawinionych przez dany podmiot szkód ekologicznych, niedotrzymania ustalonych poziomów emisji zanieczyszczeń, warunków realizacji obiektów ochronnych itp.
 3. Ustalenie przejrzystych zasad subwencjonowania ochrony środowiska, zarówno w formie bezpośrednich dotacji, jak i w formie pośredniej (ewentualne ulgi podatkowe i celne, kredyty preferencyjne), z uwzględnieniem uwarunkowań międzynarodowych, a w szczególności:
 - ograniczeń w stosowaniu subwencji wynikających z przynależności Polski do Światowej Organizacji Handlu (WTO) (praktyka realizacyjna Komitetu ds. Subsydiów, porozumienia o subsydiach i środkach wyrównawczych w handlu przyjęte w ramach Rundy Urugwajskiej oraz "klauzula transformacji" WTO);
 - zaleceń Unii Europejskiej w sprawie ograniczania wsparcia publicznego do inwestycji w ochronie środowiska podejmowanych przez podmioty gospodarcze.
 4. Wprowadzenie dobrowolnych, a w uzasadnionych przypadkach - przy szczególnie dużym stopniu występującego ryzyka środowiskowego - także obowiązkowych ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej od szkód ekologicznych.
 5. Wprowadzenie możliwości zbywania uprawnień do emisji zanieczyszczeń w zakresie i na warunkach szczegółowo ustalanych w oparciu o zasadę skuteczności ekologicznej i efektywności ekonomicznej.
- Wprowadzenie metod stopniowego włączania kosztów zewnętrznych do cen energii i surowców, produktów, usług komunalnych, transportowych i innych.